

JOHANNA VALKAMA

KULTALANGAN KEHRÄÄJÄ

KAUPPAHUONEEN
MARIA

HELSINGISSÄ KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.
Text and data mining prohibited.

Johanna Valkamalta:

Metsän ja meren suku

Itämeren Auri

Linnavuoren Tuuli

Kaukosaarten Aino

Jäävuonon Ruusu

Ilkkalan Susanna

Katariinanpyörä

Kuningatarlaiva

Tervahovi

Kauppahuoneen Maria

Kultalangan kehrääjä

Kirjailijaliitto on tukenut tämän teoksen kirjoittamistyötä.

© Johanna Valkama ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2026

Kustannusosakeyhtiö Otava

Uudenmaankatu 10, 00120 Helsinki

tuoteturvallisuus@otava.fi

Tekstin- ja tiedonlouhintaa kielletty.

isbn 978-951-1-53009-1

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2026

*Kummityttö Minnille,
joka on myös kangaskauppiaiden sukua,
sekä kaikille yritteliäille ja työtä pelkäämättömille hevosihmisille.*

Romaania innoittanut Maria oli todellinen henkilö.
Tämä tarina perustuu hänen elämänsä ja uransa vaiheisiin,
mutta se on pitkälti fiktiivinen kertomus.

Kaari on kaunis taivahalla,
neiti kaaren kannikalla,
kultakangasta kutovi,
hope'ista helkyttävi.

Kalevala, kahdeksas runo

Prologi

Kun asuu koko ikänsä toisten huushollissa, oppii kuuntelemaan ja katsomaan tarkasti. Oikeastaan sitä on alvariinsa varuillaan, kun tietää, ettei todella kuulu isäntäväkeen: ei ole osa perhettä, vaikka kuinka olisi kasvattineiti ja saisi syödäkseen samassa pöydässä talon tyttärien ja poikien kanssa.

Arkkipiispa Bergenheimin kartanossa asia tehtiin minulle kirkkaaksi kaikin tavoin. Piispa oli tarkka korkeasta asemastaan, perheensä arvokkuudesta ja sellaisistakin yksityiskohdista, joille toiset olisivat viitanneet kintaalla. Kuten sille, että vähäinen kasvattityttö oli ehtinyt oppia Tyrvällä nuorella iällä, tavallisen pastorin rouvan kasvattina, monituisemmat ja kauniimmat ruokarukoukset kuin piispan omat perilliset Turun piispankartanossa. Kehujen sijaan minun osaamiseni oli riittävä aihe rangaista kasvattisisaria laiskuudesta. Se aiheutti minulle suurta ahdistusta ja hiersi välejämmme. En enää uskaltanut koreilla kyvyilläni edes Jumalan kunniaksi vaan opin pitämään katseeni sylissä.

Vuotta vanhempi Loviisa-neiti oli minulle kuin sisar, mutta hän osasi silti muistuttaa säännöllisesti säätyerostamme. Loviisa sääli minua sen tähden, ettei minun ollut sopivaa käyttää yhtä kauniita pitsikauluksia ja somisteita kuin arkkipiispan tyttäreltä odotettiin. Eipä minulla sellaisia toki ollutkaan, mutta Loviisan sääli sai minut vetämään huuleni tiukasti yhteen ja kiittämään hänen opettavaisesta seurastaan. Jumala tahtoi opettaa minulle

nöyryyttä jostakin syystä, jota en vielä ymmärtänyt, vaikka ei Bergenheimien kohdalla nöyryydestä niin tarkka ollutkaan.

Vaikka tiesin katseeni olevan utelias ja tarkka, nostin sen lattiasta vain silloin, kun isäntäväki oli vieraisilla. Arkkipiispa itse oli pitkiä aikoja tarkastusmatkoillaan maakunnissa. Sitä en pistänyt pahakseni ja vetäydyin silloin mielelläni opiskelemaan katekismusta tai Charles Dickensin romaaneja. Suosikkini oli ruotsinkielinen teos, joka kertoi Oliver Twist -nimisestä orpopojasta. Puoliorpona koin hänen kohtalonsa omakseni: En ollut pikkupiika, lapsenlikka tai keittiöapulainen. Rouvan apulaisena minua puhuteltiin palvelusväen puolesta, mutta enpä kuulunut heihinkään. Ihmettelin vain, kuinka Oliver pysyi niin hyvänä eikä antanut sielunsa katkeroitua. Minulla ei ollut selaista taipumusta. Vuosi vuodelta piispankartanon loistokkuus kaiheresi minua yhä syvemmin. Se muistutti minua aina vain enemmän siitä, etten kuulunut joukkoon, enkä koskaan kuuluisikaan. Herrain ja rouvain herkut sekä kaikki mahtavuudet, ihanat puvut ja esineet, eivät kuuluneet minulle. Miksi minun piti katsella sellaista, mitä en saanut kokea paitsi päiväunissani?

Alexandrine-rouva ei välittänyt seurastani muuten kuin aamusella. Silloin kampasin ja letitin hänen pitkän harmaanruskean tukkansa kahdeksi pitkäksi piiskaksi, jotka kierrettiin löyhäksi, matalaksi nutturakampaukseksi. Letit lähtivät ohimoilta ja pisteltiin hopeaisilla hiusneuloilla niskasta ristiin. Ilmeen piti olla ylellinen mutta säädyllinen. Loviisa-neiti sai sentään käyttää hiuksissaan silkkinauhoja. Rouvan kotiololoissa suosima päähine oli musta pitsinen hilkka. Sen aseteltuani olin tavallisesti vapaa poistumaan. Hiusten laitton ohella merkittävin vastuuni arkkipiispan taloudessa oli silittäminen. Kalliit vaatteet piti silittää huolellisesti kankaita polttamatta ja tahrिमatta, jotta ne yllä saattoi esiintyä arvokkaasti. Vain minulla oli yksinoikeus käyttää silitysuunia, prässirautaa ja luotisilitysrautoja, mutta tänään ei ollut sitäkään puuhaa.

Bergenheimin perhekunnassa oli vain yksi henkilö, joka sai minulta täyden huomion. Merikapteeniksi ryhtynyt August, arkkipiispan omapäinen poika, kävi harvoin kotona. Kun minua kahta vuotta vanhempi, parrakas ja pitkänhuiskea nuorukainen ilmestyi porstuaan Turun piispankartanossa, se sai hetkeksi koko talon sekaisin – samoin minut.

August ei ollut välittänyt ryhtyä pappisuralle tai lehtoriksi kuten isänsä. Minä ymmärsin, miksi hänen verensä veti merille: siellä saattoi unohtaa pitkiksi ajoiksi maallisen kurin ja järjestyksen, joka piispankartanossa roikkui ilmassa kuin raskas ja tunkkainen sairautta aiheuttava miasma. August kaipasi vapautta, kuten minäkin. Vaikka oudoissa Länsi- ja Itä-Intian satamissa vaani monenlaisia vaaroja ja tauteja, matkoilla saattoi nähdä myös ihmeellisiä ja kauniita asioita. Hyvin harvoin, kun laivaposti saapui, Loviisa luki salongissa ääneen veljensä kirjeitä ties mistä kaukaisista maailmankolkista. Kuvittelin Augustin nojaamassa parkkilaivan reelinkiin ja sen, kuinka suolainen tuuli tuiversi hänen tukkaansa. Kuvittelin outoja, täyteläisiä hajuja ja lämpimän kosteasta maasta nousevan utuisen tuoksun. Minä sain itse kirjeitä vielä harvemmin, vain äidiltä ja lapsuudenystävältäni Miinalta muutaman kerran vuodessa.

Usein talo oli hiljainen ja yksinäinen. Kun Alexandrine-rouva, Loviisa ja nuori Nathalia vierailivat Turun rouvien luona, minä vaelsin kamareissa ja keittiöpuutarhassa. Tänäpäin oli juuri sellainen päivä.

Istahdin viileän porstuan nurkkaan unohdetulle merimies-arkulle. Arkku oli saapunut Augustin tuomana kesän korvalla. Se oli kuulunut hänen Itä-Intian merellä kohtaamansa prikin suomalaiselle perämiehelle. Mies oli potenut keltakuumetta, jäänyt raahelaisesta kauppalaivasta Ceylonin saarella ja päätynyt Trincomaleehen merimieshuoneen hoiviin.

Perämiehen viimeisinä hetkinä paikalle oli sataman laivoista etsitty kiireesti suomalaista merimiestä. Kuin sallimuksen

johdattamana tehtävään olikin löytynyt arkkipiispan poika August, joka oli sukunsa puolesta lähinnä sekä Jumalaa että potilaan kotimaata.

Ymmärtäväinen August oli kuunnellut kuolevan hourailua. Hän oli luvannut toimittaa arkun miehen perheelle, mikäli Jumala kutsuisi merimiestoverin taivaalliseen kotiin. Jonkin ajan päästä niin oli tapahtunutkin, ja nyt, kuukausia myöhemmin, kulunut puuarkku odotti omaisia Turun piispankartanossa.

Vaikka merimieslipas oli vaatimaton, se tuoksui vienosti eksoottisilta kasveilta, teeltä ja kanelilta. Kulunut pinta oli peitetty Alexandrine-rouvan toiveesta harmaalla raanulla. Kun sen alle kurkkasi, näki, että lippaan vihreä maalipinta oli halkeillut ja vinoa kantta piteli koristeellinen salpa, joka oli päässyt pahasti ruostumaan. Päivän hiljaisuudessa uteliaisuuteni voitti. Nousin ja siirsin raanun kokonaan syrjään. Kohotin arkun kantta hitaasti ja kuiskasin Herran siunauksen: tuskin edesmennyt pistäisi pahakseen, jos yrittäisin löytää lisää tietoja hänen perheestään. August oli lähettänyt sanan Raahen merimieshuoneelle, mutta perämiehen vaimo tai kukaan muukaan ei ollut vielä tullut hakemaan jäämistöä. Syitä saattoi olla moniakin. Ties vaikka Raahessa sitä odottelisi viisi täysorpoa pikkulasta. Se oli surullinen ajatus, mutta paljon mahdollinen. Ehkä arkussa olisi kirjeitä kotoa ja niiden myötä lähettäjän osoite?

Puisen kirstun sisäpuoli tuoksui enemmän tupakalta kuin teeltä.

Katselin sisältöä sydän rinnassa pamppaillen. Olkihattu, juuttisäkki, kyynärkeppi mittaamiseen ja muutama korea simpukka. Kenties sanomalehteen kääräisty pari posliinikoiria Englannista? En tohtinut koskea mihinkään, kunnes silmiini sattui muiden tavaroiden päällä lepäävä pieni muistikirja. Se oli yöritetty keskeltä kiinni. Kirjan tummuneeseen nahkaan oli painettu raudalla Suomen suurruhtinaskunnan leijonavaakuna.

Tein ristimerkin ja tartuin varovasti kirjaan. Se oli kenties syntä, mutta halusin tietää, miten hyvin perämies osasi puks-
taavit tai räknätä yhteen. August oli kertonut, että jotkut meri-
miehistä piirsivät kaiken matkoilla näkemäänsä muistiin niin
hyvin kuin suinkin osasivat. Olisin mielelläni nähnyt edes vi-
lauksen kaukomaiden ihmeistä.

Raotin kirjaa ja huomaamattani pidätin henkeäni. Ensimmäiset sivut kääntyivät kankeasti, vaikka muistikirjan nahka
oli kulunut sileäksi käytössä. Yllätyin siitä huolimatta, että en
ollut tiennyt mitä odottaa. Sitä en ollut osannut arvata, että
pieni muistikirja muistuttaisi pyhää kirjaa. Sen sivuille oli kir-
joitettu säännöllisellä käsialalla riveittäin tekstiä. Väliin mahtui
aukeamia, joilla virsikirjasta tutut numerot muodostivat kau-
niita jonoja ja alekkain laskua. Kuvia en nähnyt lainkaan. Ellen
olisi tiennyt perämiestä raumalaiseksi, olisin kuvitellut pitele-
väni käsissäni pakkahuoneentarkastajan virkakirjaa.

Kääntelin esiin viimeisimmän täytetyn sivun ja seurasin sor-
mellani ylintä riviä. Siinä luki pieni huomautus ennen nimi- ja
numerolistaa:

”Ellen olisi nähnyt itse tuota värikästä Shantipurin muslii-
nia, en olisi uskonut sen arvoa moiseksi. Kapteeni olisi tehnyt
viisaasti, jos olisi suostunut ottamaan ohutta ja hienoa punaista
kangasta vielä tusinan pakkaa lisää. Kangas ei pilaannu yhtä her-
kästi kosteassa, kuten Ceylonin tee.”

Hypistelin ajatuksissani nyöriä, jolla muistikirja oli sidottu.
Se ei ollut tavallinen nahkanyöri, vaan avautui vaivihkaa viinin-
punaiseksi kangassuikaleeksi. Tunnustelin hienoa kangasta
sormenpäilläni ja ihmettelin sen pehmeyttä. Kangas oli niin
kevyt, että sen läpi näki. Ehkä se oli huivikangasta?

Pohdin Alexandrine-rouvan raskaita pyhäasuja. Rouva suosi
arvokasta mustaa villakamlottia ja silkkisatiinia. Ne olivat eng-
lantilaista laatua. Ongelman teki kankaan runsas määrä: vaatteita
oli raskas kantaa. Mitä laivalasti kangasta mahtoikaan painaa?

Selaillessani ymmärsin, että numerot merkitsivät laivan lastia ja sen arvoa. Viimeiseen sarakkeeseen perämies oli ynnännyt niiden hinnan kyynärältä. Perämies oli käytellyt kyynärkkeppiään ahkerasti.

Selasin sivuja ja löysin toisen kirjoitetun huomion. Se oli ympyröidyn numerosarjan perässä.

”Jotta voi myydä kangasta ympäri vuoden hyvällä menestyksellä, pitää hankkia jokaiseen vuodenaikaan sopivia sävyjä. Kauppias teki virheen, kun ei uskonut minua ja osti suuren määrän keltaista musliinia. Olisi ollut järkevämpää ostaa sen ohella sekä mustaa silkkiä että kermanväristä ja ruskeaa kretonkia. Mutta kai hän nekin kyynärät vielä jollekin poloiselle puodinpitäjälle myy ylihintaan, elleivät ehdi pilaantua varastossa talven yli.”

Tiesin, että kretonki tarkoitti painettua kangasta. Sitä tehtiin Suurruhtinaskunnassa Wiksbergin viimeistämössä Forssan tehtaalla. Loimijoen partaalla painetut kankaat eivät kuitenkaan olleet yhtä näyttäviä kuin monivärinen tuontitavara. Itä-Intian niemimaalla osattiin tehdä kuvioita. Ne muistuttivat etäältä siroja helminauhoja, mutta läheltä katsoen puhkesivat kukkaan. Etsin kiihkeästi lisää perämiehen lyhyitä ja hupaisan teräviä huomioita. Ne kaikki liittyivät jotenkin kankaisiin, ilman kosteuteen, kuivuuteen tai kauppiaan lyhytnäköisyyteen kauppamiehenä. Olin aina ihaillut suunnattomasti piispankartanon liina-vaatteita ja herrasväen vaatekertoja. En ollut kuitenkaan ymmärtänyt, miten paljon kankaiden ja lankojen kauppaan liittyi: perämiehen muistikirjassa kuvailtiin Yhdysvaltain sisällissodan vaikutusta puuvillan hintaan. Hän myös valitti kovasta englantilaisesta musliinin tapaisesta, joka kelpasi vain juustokankaaksi. Yritin miettiä, millaista pumpulikangasta täällä pohjolassa tehtiin. Karkeaa purjekangasta nyt ainakin, ja puolivillaista.

Uppouduin perämiehen muistikirjan pariin, kunnes palvelusväki ryhtyi kopistelemaan salissa kaakeliuunin luukkuja.

Suljin kirjan ja laskin sen syliini. Annoin katseeni lipua ikkunasta Aurajoen pintaan. Miten ihmeellistä olikaan matkustaa hetkeksi toiseen maailmaan. Ja oli se niinkin, että kankaiden kautta saattoi verhota itsensä uudelleen ja unohtaa, kuka oli todellisuudessa niiden alla. Jopa isätön ja varaton vanha piika saattoi olla tuntemattoman silmissä vauras rouva. Piti vain säästää ja valita tyylikkäästi tarkoituksella.

Arvasin muistiinpanojen sävystä, että perämies oli noussut asemaansa kovalla työllä. Ehkä hän oli rovastin poika tai käynyt Oulun merikoulua ja saanut sieltä oppinsa. Merille lähteminen oli miehelle yhtä vaarallista ja yksinäistä kuin naiselle vanhan piian osa. Joskus lähteminen silti kannatti.

Osa I

Kotikonnuille

Luku 1

Tyrvää, toukokuu 1865

Luonto tuntui pidättävän hengitystään. Kaikkialla oli hiljaista: tuuli ei puhaltanut, kukaan ei liikkunut missään. Jos oikein keskityin, kuvittelin kuulevani korvesta kantautuvaa kuivan konkelon narinaa toista puuta vasten. Minun puuskutukseni tuntui ehkä juuri sen takia niin sopimattomalta.

Pyyhin vaivihkaa kylmän hikikarpalon otsaltani vanhaan nenäliinaan, vaikka kukaan ei ollut näkemässä. Poskiani kuumotti ja avasin röijyni ylimpiä nappeja leuan alta. Tummasta ruutuhuivista olin luopunut jo tovin matkaa sitten. Nahka-kenkieni sileäksi kuluneet pohjat lipsuivat toukokuun aran auringon sulattamalla Laidetiellä. Jäätä ei olisi pitänyt olla lainkaan Erkin päivän jälkeen. Niin vain silti pakkasukko yhä puhalteli kylmää Suomen suurruhtinaskuntaan.

Jääpolanne kohosi itsepintaisesti kärrytien keskellä. Tiesin, että jos sen päältä lipsahtaisi, juuttuisi pian renkaan kaivamaan mutaiseen uraan. Yritin pysyä kuperalla polanteella. Ei auttanut, että sen pinta särkyi sohjoksi joka toisella askeleella ja kasteli varpaitani. Miksei aurinko pysytellyt enemmän pilvien edessä kuin takana?

Ellei laskeskellut pyhiä tarkasti, saattoi kuvitella olevan yhä pääsiäinen. Olin odottanut toiveikkaana kotiinpaluuta, niityn

tuoksua ja laiduntavan karjan kellojen kalkatusta. Tienoo oli kuitenkin hiljainen ja tympeä. Aivan kuin se olisi aavistellut paha, tai ainakaan se ei toivottanut minua tervetulleeksi. Toukotöitä oli sentään tehty. Lumisille pelloille levitetty lanta haisi. Olin unohtanut, kuinka vahvasti. Lemu tarttuisi vielä vaatteisiin ja tukkaan. Se inhotti minua, ja ymmärsin kaupunkilaistuneeni enemmän kuin olin ymmärtänytään.

Melkein kadutti, että olin päättänyt jäädä postivaunuista jo puolen peninkulman päässä sillan pielen kotitalosta. Ryttyyttävä kärrykyty oli vaihtunut turhauttavaan ja epähienoon tasapainoiluun. Olin kuvitellut, että ehtisin kävellessäni selvittää rauhassa ajatuksiani. Minun oli syytä keksiä pian, kuinka parhaiten selittäisin äidilleni, miksi olin päässyt pestistäni ajoissa valmistelemaan Miinan kesähäitä. Näin jo sieluni silmin äitini tuskaisen ilmeen: uusi ruokittava suu veisi varmuudella ilon tulevasta jälleennäkemisestä. Sentään sisareni Anna ja Gustava voisivat tahoillaan yrittää ja tehdä paremmin – seurasimmehan me toinen toistemme jalanjäljissä pitkin Satakunnan ja Varsinais-Suomen suuria pappiloita, toisiamme tuntematta, kuin ventovieraat kulkurit. Tein heille mielelläni tilaa Bergenheimillä.

Vammaskosken sillan kupeen vanhassa siltavoudin torpassa ei kuitenkaan ollut liiaksi tilaa. Ei ainakaan tyttarelle, joka oli nyt pestittä ja käynyt liian vanhaksi pappilaan piikomaan. Ajatus veti mieleni matalaksi, vaikka olin varsin päättäväinen tulevaisuuteni suhteen. Minä se olin itse pyytänyt päästä pois huyenneiden neitovuosieni jälkeen. Ne olivat kadonneet töitä tehdessä, kaiken aikaa. Kuin huomaamatta olin kääntynyt neljäntoistakesäisestä kolmenkolmattavuotiaaksi. Kun kaksi kokonaista vuosikymmentä oli ikää ja vähän päälle, oli jo kiire asettua aloilleen ja omilleen. Vaan minne?

Kuulin, kuinka yksinäinen kurki huuteli pellolla. Sen surumielinen trumpetti kajahti kirkkaasti. Lintu kutsui siinä kaltaisiaan. Kesäaamu oli hämärä ja kylmä usva nousi notkossa

sulavan niityn ylle. Nouseva aurinko ei häivyttänyt sitä sieltä. Pidin hengähdystauon ja kumarruin poimimaan polunreunasta sinnikkäästi kurottelevan leskenlehden. Se muistutti minua äidistä, joka ei ollut lannistunut omista koettelemuksistaan. Mutta miten hän suhtautuisi minun omiini, kun ottaisin ne Mii-
nan häätkin puheeksi. Aavistelin ongelmia, kiirehtimistä, vertailua ja voihketta.

Suoristin selkäni ja huokaisin. Oli vain jatkettava eteenpäin ja yritettävä.

Musta villakankainen asuni oli jo helmasta kurassa. Maiskautin paheksuvasti suutani arkkipiispan taloudenhoitajan puolesta. Ei ollut säädyllistä loata piispankartanon mainetta edes taannehtivasti sen suhteen, kuinka minut nähtäisiin ja kuinka olin kasvatettu toimimaan. Sentään vanhat ja ohueksi kuluneet villahameeni ja röijyni olivat matkalle vielä kelvolliset.

Tunsin hetken huolta kapsäkkini suhteen. Oliko posteljooni unohtanut sen tai käsitellyt omaisuuttani kovakouraisesti? Olin pyytänyt virkamiestä laskemaan kapsäkin pappilaan rovasti Liliuksen Matilda Helena -rouvan hoiviin. Ruustinna oli terveh-
tinyt minua Turussa Bergenheimin teekutsuilla, kun oli kuullut, että olin Tyrvään pitäjästä lähtöisin. Vaikka hän ei muistaisikaan enää arkkipiispan rouvan apulaista, hänen lempeän äidillinen katseensa oli tehnyt minuun vaikutuksen.

Ehkäpä Matilda-rouvalla olisi minulle vielä lyhyt pesti kesäksi, ellei äiti toivottaisi minua avosylin luokseen? Voisin tiedustella asiaa samalla, kun noukkisin tavarani pappilan nurkista.

Minulla oli jonkinlainen suunnitelma, vaikkei ihan kelpo. Tunsin silti helpotusta päästyäni arkkipiispan taloudesta ja tar-
tuin helmoihini uudella tarmolla. Takatalvi ei pitelisi minua tavoitteistani tai haaveistani.

Halusin yhä saavuttaa itsellisen, kunniallisen ja tyydyttävän aseman. Edellisvuonna säädetty laki antoi naimattoman naisen hallita omaisuuttaan ja tehdä työtä eläkseen. Se oli katkerasti

kuorrutettua vapautta, jonka syyt kyllä arvasi: herrat tahtivat eroon elätettävistä sukulaisneidoista nurkissaan. Tuskinpa arkkipiispa olisi pistänyt minua pihalle, mutta mistä sitä tiesi? Pahat kielet sanoivat, että hän eli yli varojensa ja oli pahoissa veloissa. Muutamaa vuotta aiemmin piispa oli tehnyt matkan keskiseen Eurooppaan ja asunut Pariisissa talven yli *incognito*. Toreilla puhuttiin, että hän oli halunnut sillä tavoin välttää kalliita edustusmenoja. Tiesin, ettei arvontuntoinen Bergenheim olisi valinnut sellaista ellei olisi ollut ihan pakko.

Miten tahansa asia olikin, pärjäisin toistaiseksi jotenkuten säästöillääni, kunnes tapaisin puolisoni. Kuvittelin itseni pienessä pappilassa emäntänä, kunniallisen ja sivistyneen miehen vierellä. Ehkäpä voisin nauttia elämästäni pienen kymnaasin lehtorin tai vaatimattoman lukkarin vaimona? Ellei muuta olisi tarjolla, kelpuuttaisin myös raittiin ja hyväkäytöksen virkamiehen. Ehkä jopa pientalollisen, jos sellainen mies huolisi minusta. Olisi ihan ajalla kesällä kieseillä ja talvisin kirkkoreellä, jottei tarvitsisi tarpoa tienpientareella joulukirkkoon. Vaan mistäpä sellaisen onnen potkun saisi? Oli hyveellistä pysyä nöyränä ja säädyssään. Vain hengen asioissa saattoi haikailla omaansa korkeammalle: saattoihan Jumala kutsua köyhänkin seurakunnan paimeneksi. Kun ketojen poikki kulkeva postitie aukesi Marttilan yhä kylvöä odottaville vainioille, näin joutsenparin lentävän kuusenlatvojen yllä. Kotvasen päästä kuulin kurjen huutoa itsevarmemman toivotuksen, joka kiiri lännessä siintävältä Roismalanlahdelta. Tunsin sydämeni poukkoilevan kireän korsetin puristuksissa. Kotiinpaluu valtasi hetkeksi mieleni: se nosti liikutuksen kyyneleitä silmäkulmaan. En rohjennut ottaa sen tähden juoksuaskeleita, mutta nostin helmojani ja kiirehdin eteenpäin. Heitin hetkeksi huolet mielestäni ja katselin harmaata taivaanrantaa. Kun tuuli sitten puhalsi metsän suunnasta, ilma oli raikas ja puhdas. Niin ei ollut aina keskellä Turkua, Aurajoen varrella.

Ylöspäin nouseva eteläinen peltosarka oli avoin, lumeton ja

jo äestetty. Kun liihotin ajatuksissani eteenpäin, se ei riittänyt suojaamaan minua harteikkaan miehen katseelta. Muukalainen kääntyi juuri katsomaan suuntaani kiesiensä viereltä edempänä pellon pielessä. Välimatkaa oli tuskin kivenheittoa. Sikähtäneenä en arvannut tehdä muuta kuin pysähtyä ja kääntyä nopeasti selin. Aloin napittaa kiireesti röijyni kaulusta takaisin kiinni hikisin sormin. Minut oli nähty ja kuka lie tuo mies oli-kaan! Napit yrittivät lipsua otteestani. Kun pudistin tomua tiukasti tyköistuvasta rintamuksestani, tein sen liian suurella tarmolla hermostuksissani. Yksi musta nappi poukkosi irti siististä nappirivistä, joka ulottui vyötäröltä ihan ylös kaulani alle. Voi ny yhren kerran, *Herre Gud!*

Kumarruin tavoittamaan nappia maantien laidasta, kun muukalainen huusi minulle.

– Päivää! Älä toki peljästy, me vain täällä nostamme kärrynpyörää takaisin akselille.

Tartuin nappiin ja käännysin vaivaantuneena. Pakkohan se oli vastata, kun puhuteltiin.

– Enhän minä sillä, pudotin vain nappini...

Hankasin siihen tarttunutta kuraa pois. Nappi pitäisi pestä ja ommella kunnolla kiinni myöhemmin, jos Jumala soi. Ryhdistäydyin ja vedin henkeä. Minulla oli jo sopiva jakeen osa raamatusta kielellä, mikäli mies aikoisi paha. Toivoin, ettei löysästä nutturastani olisi irronnut liiaksi hiuksia. Oli riittävän paha, että käyttäydyin kuin arka tyttönen. Se oli kaukana totuudesta ja tekisi väärän ensivaikutelman. Heikkoutta ei saanut näyttää.

Nostin katseeni ja katsoin muukalaisia arvioiden.

Iso, roteva mies kannatteli kärrynpyörää, kun pikkurenki ohjasi napaa akselille. Poika oli polvillaan maantien laidassa. Aikamies oli pojan tapaan saattanut rapaan valkoisen paitansa ja kenties myös punaraitaliivinsä. Rypistin kulmiani. Miksi heidän korkealaitaiset kuormarattaansa oli maalattu tummalla punamultamaalilla lähestulkoon viininpunaiseksi? Ne eivät

totisesti olleet mitkään heinäkärryt tai sunnuntaitrillat. Kärrynpyörät näyttivät liian siroilta maantielle. Mies taas oli voimakas kuin maatyöläinen vaikka pukeutunut enemmänkin kuin kaupunkilaisherra. Rypistin otsaani ihmeissäni.

Lähdin eteenpäin ja pitelin helmojani.

Vai liikkui Tyrvään pitäjässäkin jo muukalaisia. Olin kuvitellut olevani poikkeus: että paluuni ravistelisi rauhallisen pitäjän elämänmenoa. Olivatko Roismalan, Marttilan ja Hopun talot kasvaneet niin, että tännekin saakka kulki vieraita kaupparatsuja?

Tavan omaan kaikki tiet johtivat Turkuun ja pois päin Tyrvältä. Valtaväylistä Hämeen Härkätie ja Hiidentie olivat paljon suositumpia kestikievereineen. Hämeenlinnaan pääsi Helsingistä jo rautatietäkin pitkin. Mitä mies siis teki täällä vauvuineen? Ettei häntä vaan oltu ryöstetty! Sanomissa varoiteltiin asumattomista taipaleista.

Kävin lähemmäs kiesejä, kun mies sai kärrynpyörän kohdilleen ja suoristautui ähkäisten. Näin hänen kasvonsa nyt kunnolla ja hämmästyin. Miten komea mies! Sain tuijottaa silmänräpäyksen pitempään, kun hän hieroi tuskaisena leveää, lihaksikasta selkäänsä, enkä jäänyt onnekseni kiinni. Mutta pian miehen kasvoille vaihtui mielihyvä. Hän huokaisi, pyyhkäisi liinaan hiki-karpalot otsaltaan ja katsoi minua eläväisesti kulmiensa alta. Hätkähdin vaalean siniharmaita, railakkaasti pilkehtiviä silmiä.

– No jopas sentään! Hyvää päivää neiti kaunein! Tarjoaisimme teille toki kyydin samaan suuntaan, mutta kuten näette, se on juuri nyt mahdotonta.

Muukalainen heilautti kättään kohti vääntynyttä kärrynpyörää. Kullanruskeat hiussuortuvat valahtivat taas otsalle.

– Mokoma osui peninkulmanmerkkiin ja hyppäsi pois akselilta.

Herra vaikutti kuitenkin unohtavan murheensa pian ja otti askeleen kohti. Hän toimi reippaasti muttei sentään uhkaavasti.

– Minä olen Tirkkosen Juho, Juhanaksi kutsutaan.

Mies laski käden kohteliaasti rinnalleen ja kumarsi. Hän jäi odottamaan vastaustani muutaman askeleen päähän.

Tiesin, että minun olisi pakko ohittaa hänen rattaansa. Koska olin jo törmäyskurssilla, päätin esittäytyä lyhyesti:

– Maria Enegrén, matkalla Tyrvälle.

Annoin katseeni lipua miehestä hevoseen ja toivoin, ettei väistäminen ollut liian ilmiselvää. Hevosien katselu ei sentään saanut poskiani punetumaan kiusallisesti. Yhtäkkiä tajusin, että olin tienpäällä ilman esiliinaa.

Tamma oli tavallista korkeampi, leveälapainen ja roteva, kaikin puolin mainio vetohevonen. Se nuokkui rauhallisesti odotellessaan ja lepuutti toista takajalkaansa. Väriltään tuo oli korea vaaleanrautias liinaharja. Se tarkoitti, ettei mies ollut suinkaan köyhä – mikä oli poikkeuksellista, koska hän seisoi nilkkojaan myöten kuraudessa loskassa.

Katsoin miehen vaatepartta uudelleen, tällä kertaa hiukan tarkemmin. Uteliaisuus voitti ja kysäisin:

– Mitäpä Tirkkonen toimittaa näillä seuduilla?

Minulla oli tarkat silmät. Itse arkipiispakin oli useasti todennut, että ”Marialla on hyvät silmät, antaa tytön etsiä. Ellei Maria löydä, niin ei sitten kukaan”. Sellainen löytämisen taito oli kaikesta seurausta elämästä toisten nurkissa. Kun ei omistanut paljon, piti huolta siitä, mitä milloinkin annettiin vastuulle – ja välillä myös toisten puolesta. Oliko se lahjakkuutta vai turhaa vaivaa? Kenties jonakin päivänä tuo vaiva maksaisi itsensä takaisin tai todellinen kiitollisuus nostaisi minut ylöspäin. Mutta ei säätyjen välistä noustu niin vain. Ei ainakaan kylätiellä.

Mies pyyhkäisi taipuisat hiukset otsaltaan. Ne oli leikattu vastikään siististi. Hänen piirteensä olivat varsin komeat tai ainakin ne korostuivat edukseen korean pellavapaidan ja laadukkaiden villahousujen tähden. Vaikka Tirkkosen vaateparsa oli kärsinyt likaisessa työssä, se oli tyylikästä rätätalin työtä. Vaatteet istuivat ryhdikkäästi. Köyhyydestä tai kiertolaisuudesta ei

ollut ilmiselviä merkkejä, ellei laskenut tienposkessa seisoskelua miehelle viaksi.

Juhana nojasi vasten rattaille nostettua laatikkoa ja hänen vallaton hymynsä leveni.

– Olen matkalla Tyrvään kautta Tampereen Kauppatorille. Kärystäni löytyy kelpo tavaraa rouville ja herroille, isännille ja emännille, aina Hämeestä Savon salomaille. Antakaahan kun näytän, Maria-neiti hyvä!

Tapa, jolla hän sanoi nimeni, sai jotain läikähtämään rinnasani. Sellaista tuttavallisuutta ei arkkipiispan taloudessa hyväksytty. Tunne oli vallan uusi ja aavistuksen syntinen. Aiheuttiko mies sen tahallaan, jotta saisi minut ostamaan? Herken emmin, josko minun pitäisi torua miestä, mutta sitten hän levitti vau-nujensa peräovet ja ajatus unohtui. Katsoin ihmeissäni kärryn sekalaista sisältöä.

Kärryjen pohjalta aina sen kattoon ja sivuille saakka oli tiu-kasti pakattu kuparikattiloita, puutyövälineitä, silakkatynnyri, säkkejä ja pakoittain kangasta. Yhteen nurkkaan oli pakattu lukuisia tinakynntilänjalkoja ja lankavyyhtejä, toisaalle kokonai-nen rukki, erikokoisia tuohivasuja ja risuluuta poikineen – mitä vain talollinen saattoi tarvita.

Kauppias tarkkaili ilmettäni toiveikkaana, silmät pilkehtien.

– Mitäpä pidät, osuuko jotakin tarvetta sinun kirkkaisiin sil-miisi? Jos matkamme käy yhteen suuntaan, annathan Tirkkosen Juhanan tarjota sinulle parhainta...

Väistin hänen kuumottavaa katsettaan ja omani kiinnittyi-silloin kankaisiin, joita kohti mies juuri osoitteli: vahvaa mus-taa puuvillasatiinia ja kotikutoista ruskeaa villakangasta. Lisäksi kyydissä erottui yksi ohuempi pakka tummanpunaista musliini-kangasta tai sen tapaista. Se palautti mieleeni erään kauppalaivan perämiehen muistiinpanot. Erityisesti hänen huomionsa siitä, kuinka hyvä ja kallis tavara pilaantui huonossa säilytyk-sessä ja pidossa.

Osoitin rypistynyttä kangaspakkaa, joka hieroutui vasten silakkatynnyrin karkeaa pintaa ja haalistui jo auringossa.

– Kuule, musliinia ei sovi käsitellä tuolla tavoin, huolimattomasti. Sen sadat herkät kuteet hiertyvät pilalle ja värikin pian kulahtaa.

Osoitin sitten hohtavaa tummanharmaata silkkitaftia.

– Tuokin taftipakka on jo menettänyt osan kiiltoaan kovassa kevätauringossa...

Juhanan naurava katse harmitti. Se hämmensi minua, joka olin tarkka ja huolellinen. En osannut lopettaa ajoissa ja lipsautin:

– Ja mikäs kraatari se on leikannut pakan päästä tuolla tavalla hammastellen, hukannut pakasta arvokasta lankasuoraa?

Juhana ravisti päätään. Hänen hymynsä pysyi sitkeästi, ehkä hiukan leveni vain. Hän nappasi huopahatun rattaiden sivulta koukusta ja painoi se sydäntään vasten. Mies nosti nöyrän katseensa minuun ja siniharmaiden silmien suoraa katsetta oli vaikea kestää.

– Se huolimaton kraatari olen minä, joka on sellaista tehnyt. Mutta odota vain, leikkaan Mariallekin näytepalasen, jotta voit tehdä siitä pienen nenäliinasen! Annathan anteeksi huolimattomuuteni, jalo neiti.

Juhanan taipuisat hiukset liikkuiivat hurmaavan kevyesti kylmän kesäiltapäivän viimassa. Hän taisi olla kauppias pahinta laatua – sellainen, joka myi hymyllään koivuklapeja metsänomistajalle.

Katsoin häneen paheksuen, mutta kohtasinkin tutkiskelevan katseen. Mies katsoi minua uteliaasti. Ymmärsin nyt viimeistään, että hän matkusti korvessa vallan tottumuksesta ja rohkeasti. Sellaisista miehistä arkkipiispa varoitti saarnastuolissaan aina ennen markkinoita: naisväen tuli välttää vallattomuuksia, neitojen lankeamista lirkutteluun ja rouvien pysyä